

עשה דוחה לא תעשה [ג ע"ב "מנא הני"ד-ד ע"א "תורה דריש" (1)]

לאחר שהגמרא ניתחה את לשון המשנה היא עוברת לברר את מקור דין המשנה: ערוה וצרתה פטורות מן הייבום והחליצה. מתוך שאלת הגמרא כיצד דוחה מצוות ייבום (עשה) את איסור הערוה (לא תעשה) דנה הגמרא בכלל "עשה דוחה לא תעשה". דיון זה אורך מספר סוגיות והוא יפורק להלן לקטעים שונים להקלת ההבנה.

ברייתא

איסור	מקור
אחות אשתו	מהפסוק "אִשָּׁה אֶל אָחוֹתָהּ לֹא תִקַּח לְצִרֹר לְגִלוֹת עֲרוּתָהּ עֲלֶיהָ בְּחַיֶּיהָ" משמע שאסור לשאת את אחות אשתו כל עוד אשתו בחיים, אך לאחר מיתתה מותר (מדוייק מהמילה "בְּחַיֶּיהָ"). המילה "עליה" מיותרת ומה היא מלמדת? הפסוק "וְיָבֵמָה יָבֵא עֲלֶיהָ" תקף במקום מצוה (שרק במקום מצוה להקים זרע לאחיו יש חובה לייבם) אף הפסוק "אִשָּׁה אֶל אָחוֹתָהּ" הוא במקום מצוה, ללמדנו שאף שמוטל על הבעל לקיים את מצוות ייבום קובעת התורה שאם בחיי אשתו נפלה לפניו אחותה לייבום – "לא תקח".
צרתה	מייטור המילה "לצרר".
צרת צרתה	מייטור האות ר"ש השנייה ב"לצרר".
שאר העריות במשנה	נאמר בתום פרק איסורי עריות "וְנִקְרְתוּ הַנְּפֹשׁוֹת הָעֹשֶׂת מִקְרָב עִמָּם" ללמדנו שכל הערוות עונשן שווה: במזיד כרת ובשגגתן חטאת (ט ע"א) – וכשם שדינן שווה ואחות אשתו אסורה בייבום כך כל הערוות אסורות בייבום.
צרות וצרות העריות	כשם שצרת אחות הערוה וצרתה אסורות בייבום – כך כל צרות נשים הערוות וצרותיהן "עד סוף העולם" אסורות בייבום.
צרות ערוה מותרות	דווקא בערוה כ"אחות אשתו", שאסורה לאח אחד ומותרת לשאר האחים, צרתה אסורה (לימוד 2 בברייתא), למעט ערוה שאסורה לכל האחים בשווה (כאשתו של אביו, המנויה במשנה יחד עם שש נשים "חמורות") שרק היא אסורה בייבום אבל צרתה מותרת (ללמדנו שצרה נאסרת, לא מפני שהיא צרה לערוה (כי אז כל צרות הערוה היו מיד נאסרות), אלא מפני שיש בנשים שנפלו לפני הייבום איסור אשת אח (ודינן כאישה שיש לה ילדים שנפלה לייבום)).

מהיכן נלמד האיסור על הייבם לקיים את מצוות ייבום בערוה וצרתה?

מהמילה המיותרת "עליה" בדין אחות אשתו נלמד שהיא אסורה בייבום, ובאמצעות לימוד "במה מצינו" נלמד ממנה לכל שאר העריות שדומות לה – שאף הן אסורות בייבום.

מהיכן נלמד העונש המוטל על הייבם שייבם באיסור את הערוה או צרתה?

נאמר בתום פרק איסורי עריות "כִּי כָל אִשָּׁר יַעֲשֶׂה מִכָּל הַתּוֹעֵבוֹת הָאֵלֶּה וְנִקְרְתוּ הַנְּפֹשׁוֹת הָעֹשֶׂת מִקְרָב עִמָּם" – ללמדנו שדינו בכרת.

כל הדינים מבוססים על ייטור המילה "עליה" – אך עצם הלימוד מיותר, שאפילו בלא הלימוד "אחות אשתו" הייתה אסורה בייבום. מפני ש"עשה דוחה לא תעשה" שבגינו ישנו הור"א שאיסור אשת אח נדחה מפני מצוות ייבום (ולכן צריך את הלימוד מהפסוק לאסור), אמור דווקא בלא תעשה רגיל, אך בלא תעשה חמור כעריות שיש בעונשן כרת האיסור לא ידחה, ובוודאי "אחות אשתו" תהא אסורה עליו בערוה גם כשמוטלת עליו מצוות ייבום, משמע שלימוד הברייתא אינו נצרך! (תירוץ לשאלה זו יובא בדף ה' ע"ב)

הגמרא בשאלתה הסתמכה על הכלל "עשה דוחה לא תעשה" – מניין המקור לכך?

הכלל "עשה דוחה לא תעשה" נלמד מסמיכות הפסוקים: מצוות עשה ציצית דוחה איסור שעטנז. רב יוסף: אפילו למ"ד שאין דורשים מפסוקים סמוכים בתורה, בחומש דברים דורשים, לכן ניתן לדרוש מהפסוקים בספר דברים "לא תלבש שעטנז. גְּדִלִים תַעֲשֶׂה לָךְ", כפי שרבי יהודה דורש סמוכים בחומש דברים ולא בשאר החומשים.

תורה

דברים כב, יא-יב

כתוב בתורה "לא תלבש שעטנז צמר ופשתים יחדו. גְּדִלִים (פתילות ציצית) תַעֲשֶׂה לָךְ עַל אֲרֵבַע כְּנָפוֹת כְּסוּתְךָ" (דברים כב, יא-יב), מסמיכות הפסוקים באיסור שעטנז ומצוות ציצית נלמד שמותר שפתילות הציצית תכלת יהיו מצמר בעוד שבגד הציצית עצמו יהיה מפשתן. וְאָמַר רַבִּי אֱלֶעָזָר: סְמוּכִים מִן הַתּוֹרָה מִנִּין (שאפשר ללמוד דינים מכך שהתורה הסמיכה פסוק לפסוק אחר)? שְׁנָאֲמַר "סְמוּכִים לְעַד לְעוֹלָם עֲשׂוּיִם בְּאֵמַת וְיִשְׂרָאֵל". [הוכחה שאכן רבי אלעזר דורש סמוכים] אָמַר רַב שֵׁשֶׁת אָמַר רַבִּי אֱלֶעָזָר מִשּׁוּם רַבִּי אֱלֶעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה: מִנִּין לִיבְמָה שֶׁנֶּפְלָה לִפְנֵי (אח של בעלה שהינו) מוֹכָה שֶׁחִין שְׂאִין חוֹסְמִין אוֹתָהּ (חוסמים ומשתקים את טענותיה שהיא אינה רוצה בייבומי, אלא כופין את מוכה השחין שיחלוץ) שְׁנָאֲמַר "לֹא תַחֲסוּם שׁוֹר בְּדִישׁוֹ" וְסָמִיךְ לִיה "כִּי יִשְׁבוּ אֲחִים יַחְדָּו וּמֵת אֶחָד מֵהֶם וּגְבַן אֵין לוֹ... וְיָבֵמָה".